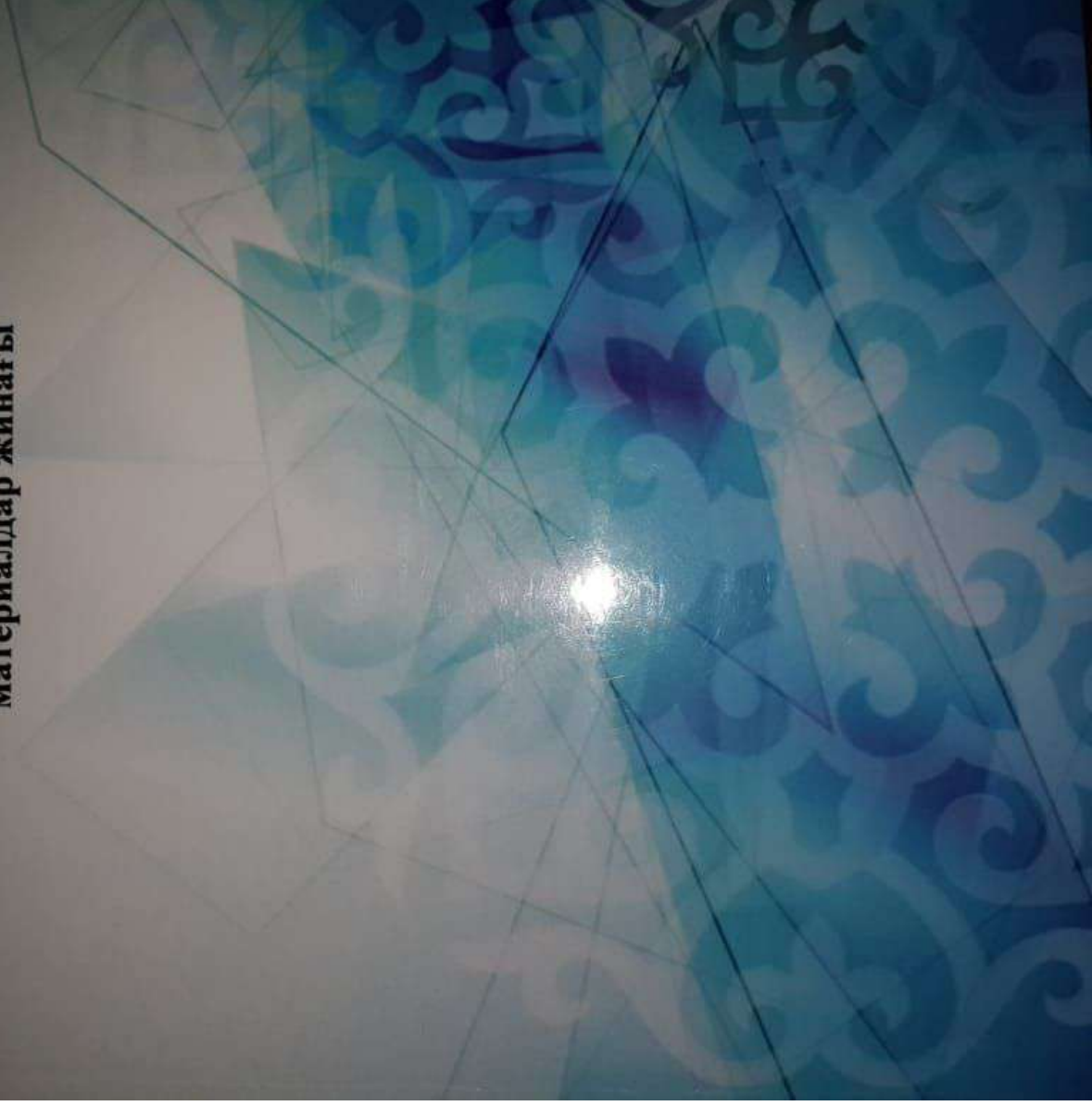


**«ТАРИХТАН ТАҒЫЛЫМ:
ҰЛТТЫҚ ИДЕЯ ЖӘНЕ ДІН МӘСЕЛЕЛЕРІ»**

республикалық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
материалдар жинағы





Ұлттық этнографиялық бірлестік
«Адырна» қоғамдық қоры



Қазақстан Республикасының
Алматы қала қоғамдық даму министрлігі



«Азаматтық бастамаларды қолдау орталығы» KEAK

CISCI

«Адырна» ұлттық-этнографиялық бірлестігі қоғамдық қоры «Азаматтық бастамаларды қолдау қоры» коммерциялық емес акционерлік қоғамының көзқарасын білдіруі міндетті емес жарияланымдардың мақаласы үшін ларды қолдау орталығы» KEAK көзқарасымен сәйкес келмеуі мүмкін.

«ТАРИХТАН ТАҒЫЛЫМ: ҰЛТТЫҚ ИДЕЯ ЖӘНЕ ДІН МӘСЕЛЕЛЕРІ» ЖҰМЫСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ» ЖОБАСЫ БОЙЫНША ГРАНТ АНЕСЫНДА ЖАРЫҚ КӨРГЕН КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ



Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі халықты ақпаратпен қамтамасыз ету, мемлекет пен азаматтық қоғамның өзара іс-қимылы, діни қызмет, мемлекеттік жастар және отбасы саясаты, қоғамдық санады жаңғырту, қайырымдылық, волонтерлік қызмет, медицина, ішкі саяси тұрақтылықты, конфессияаралық және этносаралық келісімді қамтамасыз ету салаларында басшылықты жүзеге асыратын Қазақстан Республикасының мемлекеттік органы болып табылады.

«Азаматтық бастамаларды қолдау орталығы» KEAK мемлекет пен үкіметтік емес ұйымдар арасындағы өзара әрекеттесу механизмдерін жетілдіру және грант бөлуші ұйым жұмысының алшақтығын қамтамасыз ету мақсатында құрылған. Ұйымның негізгі қызметі мемлекеттік және мемлекеттік емес гранттарды ҰЕҰ-ға бөлу және олардың іске асуын қадағалау болып табылады.



«АДЫРНА» КИТАПХАНАСЫ

**«ТАРИХТАН ТАҒЫЛЫМ:
ҰЛТТЫҚ ИДЕЯ ЖӘНЕ ДІН
МӘСЕЛЕЛЕРІ»**

АТТЫ РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТӘЖІРИБЕЛІК
КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

Алматы-2019
«Орхон» Баспа үйі

«АДЫРНА» ҰЛТТЫҚ ЭТНОГРАФИЯЛЫҚ БІРЛЕСТІГІ
«Адырна» кітапханасының сериясы

Т 78 «ТАРИХТАН ТАҒЫЛЫМ: ҰЛТТЫҚ ИДЕЯ ЖӘНЕ
ДІН МӘСЕЛЕЛЕРІ»: Республикалық ғылыми-тәжіри-
белік конференция материалдарының жинағы. - Алматы:
«Орхон» Баспа үйі, 2019. - 240 б.

ISBN 978-601-7558-58-1

Бұл жинаққа қазақ халқының рухани құндылықтарын сақтау және сыртқы мәдени үдерістерден сақтану мәселелері қарастырылған. Жинаққа республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция барысындағы тарихшы, мәдениеттанушы, сондай-ақ, дінтанушылардың баяндамалары енген.

Материалдар жинағы дінтанушыларға, мәдениеттанушыларға, жалпы оқырман қауымға арналған.

ӘОЖ 391/395
КБЖ 63.5

ISBN 978-601-7558-6-58-1

© Әубәкір А., 2019
© «Орхон» Баспа үйі, 2019

МАЗМҰНЫ

<i>Арман Әубәкір, Теріс діни ағымдар ұлттық рухани құндылықтарымызға қарсы</i>	3
<i>Кеңшілік Тышхан, Зайырлылық және дін</i>	5
<i>Бакытжан сатершинов, Қазақ ұлты мен мемлекеттілігіне қатысты көзқарастарды талдау</i>	21
<i>Мұртаза Жүнісұлы, Зайырлы қоғам – мемлекет дамуының кепілі</i>	36
<i>Нағима Байтенова, Қазіргі Қазақстан жағдайындағы конфессияаралық қатынасты реттеудің маңыздылығы</i>	66
<i>Бағдат Дүйсенов, Дін және қоғам</i>	76
<i>Жастардың жат ағымдарға түсіп кетуіне не себеп?</i>	77
<i>Зайырлылық деген не?</i>	77
<i>Жат ағымдардың бірінші белгілері</i>	79
<i>Жастар дінтанушыларға қандай сұрақтармен келеді?</i>	80
<i>Жат ағымда еріп кеткен адамға қалай көмектесу керек?</i>	80
<i>Данияр Едельханович, Межконфессиональные и межэтнические конфликты</i>	89
<i>Құдайберді Бағашаров, Зайырлы мемлекет мұсылмандық рәсімдерге қарсы емес</i>	99
<i>Бауыржан Ботақараев, Тәуелсіздікке дейінгі дәстүрлі ислам</i>	103
<i>Гүлмира Бейсенбина, Жастар және дін</i>	113
<i>Зейнеп Ахметова, Қазақтың сақталуы ұлттық құндылықтарын сақтауымен тікелей байланысты</i>	117
<i>«Әулеттің ынтымағы ене мен келінге байланысты»</i>	119

Нағима БАЙТЕНОВА,
Философия ғылымының докторы, профессор
ал-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың
дінтану және мәдениеттану кафедрасы.

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАН ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ КОНФЕССИЯРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТЫ РЕТТЕУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Полиэтникалық, поликонфессионалдық Қазақстан үшін этникааралық, конфессияаралық келісімді сақтап қалудың қаншама маңызды екені баршаға мәлім. Қазіргі Қазақстан этникааралық және конфессияаралық келісім мен диалогтың моделі қалыптасып басқа елдерге үлгі ретінде қабылданатынын мақтан етеміз және қазақ жерінде ешуақытта діни негізде бірде-бір ірі діни қалыптасып болмағанын ерекше атап өтуге болады.

Қазақстанның зайырлы мемлекет болуына байланысты, ресми идеология дінге мейлінше бейтарап қарайды: ол діншіл де, дінге қарсы да сипатқа ие емес. Қазіргі Қазақстандағы діннің жағдайы авторитарлық, тоталитарлық және теократиялық басқару жүйесі бар мемлекеттерден түбірінен өзгеше.

Конфессияаралық бейбітшілік пен келісім көпұлтты, көптілді және көпконфессиялы Қазақстан үшін

маңызды мәселе. Бүгінде Қазақстан әлемге бүкіләлемдік діни-рухани форумның орталығы есебінде де таныс. Оған әлемдік және дәстүрлі діндердің басшылары анағұрлым маңызды заманауи діни мәселелерді шешу үшін жиналады.

Әлемдік және дәстүрлі діндер басшыларының бірінші съезінде (2003) еліміздегі конфессияаралық келісім мен диалогтың маңыздылығы ерекше атап өтіліп, конфессияаралық келісім мен диалогтың негізгі қағидаттары айқындалды. Олар: толеранттылық, өзара құрметтеу мен түсінісу, ұлттаралық келісім мен діни төзімділік. Бұл қағидалар Қазақстандағы конфессияаралық қатынастардың да негізін құрайды. Бұл туралы Елбасының Қазақстан халқына Жолдауында ерекше атап өткендей «Біз барлық діндердің тең құқығына кепілдік береміз және Қазақстанда конфессияаралық келісімді қамтамасыз етеміз».

Дін біріктірудің, интеграциялық үдерістердің күшті факторы бола алады. Ол үшін діндерден қайшылықтарды емес, керісінше, ортақ белгілер мен қағидаттарды, ортақ негіздер мен ортақ құндылықтарды, біріктіруші бастауды іздеуге міндеттіміз.

Айта кету керек, Қазақстан діни толеранттылық пен конфессияаралық келісім ісінде игі дәстүрлерге ие. Қазақстан көне заманнан бері саналуан мәдениеттер мен діндердің тоғысу мекені болған. Қазіргі Қазақстанның аумағында бірнеше ғасырлар бойы тәңіршілдік, зороастризм, манихейлік, буддизм, христиандық (оның ішінде нестериондық және яковиттік тармақтары) және ислам сияқты әртүрлі нанымдар бейбіт қатар өмір сүрген, яғни толеранттылық пен конфессияаралық келісімнің үлгісі болған. Сондық-

тан Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев атап айтқанындай: «...бізге төзімсіздік немесе діни фанатизм жат. Бұл рухани дәстүр, бұл қандай шеңберде болмасын Құдайдың сөзіне деген ашықтық. Бұл – Қазақстандағы конфессияаралық келісімнің ең маңызды негіздерінің бірі. Біз әлемге өзіміздің толеранттығымызбен, ұлтаралық, конфессияаралық келісім мен диалогты сақтауымызбен танылдық. Біздің еліміздің өскелең дүниетанымдық әлеуеті бұдан әрі қарай да сақталуға, дамуға тиіс».

Қазақстан қоғамының рухани тұрғыдан жаңаруында дәстүрлі діндер маңызды рөл атқарады. Ислам, христиандық және иудей діндерінің жалпы адамзаттық және гуманистік құндылықтары ұлтаралық және конфессияаралық келісім мен татулықты орнықтырудағы маңызы ерекше. Олар қоғамымызда достықты, өзара құрмет пен түсінісушілікті нығайтуға қызмет етеді. Қазақ халқының мәдениеті мен руханиаты ислам өркениеті мен дүниесінің ажырамас бөлшегі.

Ислам құндылықтары мен ислам философиясын, ислам мәдениеті мен өнерін дамыту мен жаңарту ісіне қазақ халқы маңызды және зор үлес қосты. Ортағасырлық мұсылмандық кезеңде өзгеше философиялық идеяның қалыптасуы мен дамуына қуатты серпіліс берген қазақ даласының ойшылдары Әбу Насыр әл-Бируни, Қожа Ахмет Ясауи, Махмұт Қашқари, Мұхаммед Хайдар Дулати, Жүсіп Баласағұни және басқаларының мұралары дала өркениетінің асыл қазынасы. Ортағасырдағы ойшылдары Абай, Шоқан Уалиханов «*Қазақтардағы шамандықтың қалдығы*», «*Кавказия очерктері*», «*Кавказияға сапары негізіндей империясының батыс провинциясы және*

Құлжа қаласы»), Ы.Алтынсарин, Шәкәрімдер де дана халқымыздың ұлы перзенттері қатарынан саналады.

Қазақстан Республикасының Конституциясында бостандығы мен діни бостандықтың қағида-тары, әртүрлі конфессияларға жататын азаматтардың өздерінің діни бірлестіктерін құрудағы теңқұқылығы, мемлекеттің діннен бөлінгендігі туралы қағида-тар бекітілген. Сондай-ақ, діннің және діни бірлестіктердің әлеуметтік қызметтерін реттеудің халықаралық тәжірибелеріне негізделген өзге де бірқатар нормативтік-құқықтық негіздер бар. Соған қарамастан, діннің мәртебесі, оның қоғам өміріндегі шынайы жағдайы мен рөлі, яғни діннің қоғамның әлеуметтік-саяси, рухани салаларына тигізер әсері, кеністігі және шекаралары қазірге дейін дәл анықталмаған. Осындай белгісіздік, әсіресе оның теріс салдары еліміздегі қазіргі діни жағдайда орын алған жаңа үрдістерге байланысты анық та айқын аңғарылуда. Бұл, әрине, әсіресе дін мен діни сананың күдік туғызатын діни-рухани нормалары мен догмаларына негізделген жаңа діни ағымдар мен бағыттардың пайда болуына байланысты. Мұндай әсірешіл нышандар діни фундаментализм мен діни экстремизм ретінде көрініс табуы мүмкін.

Жалпы айтатын болсақ, елдегі діни жағдайды бірқалыпты деп айтуға болады. Бірақ дегенмен, бұл қалыптасып қалған жағдай, діни салада барлық мәселелер шешілді деуге толық негіз жоқ, оған біздің елімізде соңғы жылдары болған келеңсіз оқиғалар, жекеленген терактілер мысал бола алады. Сонымен қатар әлемде, жақын және алыс көршілес елдердегі діни жағдай алаңдатушылық туғызады. Бүгін күнде

...жарылыс заттарын пайдаланып келді. Бірақ оны дайындау, теракті жасалатын жерге жеткізу біраз қиындықтарды тудыруына байланысты, олар келесі онай жолды тапты. Нищадан басталған соңғы кезде әлемнің бірнеше елдерінде орын алған терактілерде қол жетімді кез келген көлікті алып ешбір күнәсіз адамдарды басып шаншумен өздерінің терактілерін іске асырып жүр. Әрине осы жағдайлардың барлығы терактіге қарсы тұратын ұйымдардың өз жұмыстарын жетілдіріп жаңа форматта жұмыс істеуін талап етеді. Баршаға мәлім кезінде 400-ден астам қазақстандықтардың тіпті отбасылармен Сирияға соғысуға кеткені, енді олар қайтадан Қазақстанға оралып жатқандығы мәлім, дегенмен олар әскері дайындықтан өтіп соғысқа қатысқан адамдар қандай ниетпен оралады деген заңды сұрақ туындайды. Келесі мәселе, біз білеміз, көршілес Россияда Иегова куәгерлерінің қызметіне тиым салынды. Әрине, тиым салынды деп осы діннің өкілдері жаппай бізге көшпес, дегенмен, олардың ұйымдары Қазақстанға келіп қызметін осы ерде жандандыру қаупі бар.

Қазақстан Елбасы Н.А.Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында: «Бүгінде революциялар өзін өзгертіп, ұлттық, діни, мәдени, паратистік жерде жамылды. Бірақ, бәрі де, түптеп алғанда, қантөгіспен, экономикалық күйреумен аяқ-

...қарай «...Бүгінде радикалды идеологиялар ғасыры келмеске кетті. Енді айқын, түсінікті және болашаққа жіті көз тіккен бағдарлар керек. Адамның да, тұтас ұлттың да нақты мақсатқа жетуін көздейтін осындай бағдарлар ғана дамудың көгіне темірқазық бола алады» [1] деп ерекше атап өтті.

Біз қазір постсекулярлы қоғам жағдайында өмір сүріп жатырмыз, бұл деген діни жағдайдың, дін процестердің күрделенгендігін көрсетеді. Соңғы уақытқа дейін секуляризация процесі басымдылық көрсетіп, дін мен мемлекет бір-бірінен бөлініп, әрқайсысы өз кеңістігінде қызмет атқарып біржақты зайырлы қоғам жағдайында өмір сүрсек, постсекулярлы қоғам жағдайында десекуляризация процесі тез қарқынмен дамып, діннің қоғамдық өмірдің барлық салаларына белсенді әсер етіп діндердің жаңғыра бастағанына куә болып отырмыз. Бірақ қандай діндер жаңғырып жатыр деген орынды сұрақ туындайды. Дәстүрлі діндерге қарағанда жаңа діни ұйымдардың қаулап өсіп белсенді түрде өздеріне адамдарды тартып, жылдан жылға саны артып, қоғамдық өмірдің барлық салаларына белсенді әсер етіп жатқанын көруге болады.

Постсекулярлы қоғам жағдайында тіпті дін табиғаты да, бұл ең алдымен, жаңа діни ұйымдарға қатысты, түбегейлі өзгерістерге ұшырап жатқан байқауға болады. Олар көп жағдайда діннің өзін табиғатына сай өзіне тиесілі қызметпен шұғылданбай, оның шеңберінен шығып кетеді. Бір бағытта жаңа діни ұйымдар, ең алдымен исламистік топ

...рып дін саласындағы заңдарға
...ен қосымшалар енгізу бағытында іс шара-
ларда жалпы діни ұйымдардың қызметін реттеу ба-
ғытында қарастырылса, енді тереңдетіп дін саласын-
дағы нақтылы мәселелерді, неке, діни білім сияқты
мәселелер төнірегінде заңды жетілдіру қолға алынды.
Постсекулярлы қоғамның негізгі мәселесі секуляризация
настарды реттеудің негізгі мәселесі секуляризация
мен десекуляризация, яғни зайырлық пен діндарлық
аракатнасын үйлесімді байланыстыру өзекті мәсе-
лелердің біріне айналып отыр, себебі соңғы жыл-
дары, әсіресе исламистік топтар тарапынан мем-
теократиялық мемлекет, халифат құру ниетімен мем-
лекетіміздің ұстанып отырған зайырлық принципіне
кері әсер тигізуге бағытталған іс әрекеттері себеп
болып отыр.

Қазақстан Елбасы Н.А.Назарбаев «Болашаққа бағ-
дар: рухани жаңғыру» атты мақаласында еліміздің
болашақ дамуына байланысты: «Бәсекелік қабілет
дегеніміз – ұлттың аймақтық немесе жаһандық на-
рықта бағасы, я болмаса сапасы жөнінен өзгелерден
ұтымды дүние ұсына алуы. Бұл материалдық өнім
ғана емес, сонымен бірге, білім, қызмет, зияткерлік
өнім немесе сапалы еңбек ресурстары болуы мүм-
кін... Болашақта ұлттың табысты болуы оның табиғи
байлығымен емес, адамдарының бәсекелік қабілеті-
мен айқындалады. Сондықтан, әрбір қазақстандық,
сол арқылы тұтас ұлт ХХІ ғасырға лайықты қасиет-
терге ие болуы керек. Мысалы, компьютерлік сауат-
тылық, шет тілдерін білу, мәдени ашықтық сияқты

факторлар әркімнің алға басуына сөзсіз қажетті ал-
ғышарттардың санатында» деп, осындай нәтижелер-
мен қатар болашақ дамудың маңызды факторы ретін-
де «Мәдени және конфессияаралық келісім» сияқты
бағдарламалар – ұлтымызды, яғни барша қазақстан-
дықтарды ХХІ ғасырдың талаптарына даярлаудың
камы» [2] екендігіне назар аударған болатын. Бола-
шақ үшін қоғамдағы этникааралық және конфессия-
аралық келісімді сақтау бағытында істелінетін іс-ша-
раларда біздің қоғамдық ұйымдар белсене қатысады
деген сенімдеміз және де сол бағыттағы қызметінде
жоғарыда қарастырылған дін саласындағы мәселе-
лерді ескерелі деген үміттеміз.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Н.А.Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру». 12 сәуір 2017// www.akorda.kz.
2. сол жерде.

